

A magyarság és a nemiség metszetei (A társadalmi nemi szerepek intézményesülése)

A 2005 óta évente megrendezésre kerülő *Nyelv, ideológia, média* elnevezésű konferencia szervezői a Szegedi Tudományegyetem Angol–amerikai Intézete mellett működő Társadalmi Nem Kutatócsoport (TNT) alapító tagjai, Barát Erzsébet és Sándor Klára.

Az első két év előadásai konferenciakötetben olvashatók, a többihez – anyagiak hiányában nem jelenhettek meg – sajnos nehezen juthat hozzá, ha egyáltalán hozzájuthat az érdeklődő. Megtalálhatja azonban legalább a rövid összefoglalókat a kutatócsoport honlapján, s a jövő évtől e-folyóiratban jelennek meg folyamatosan a további négy év anyagai.

A konferencia egymás után következő hat évfolyama azt bizonyítja, hogy a téma: a társadalmi nemi szerepek meghatározása, meghatározottsága, változásai, változási lehetőségei, s az ebből adódó további kérdések a társadalomtudományok szinte minden szakterületén fontos témaként merülnek fel, s olyan állandó fórumot igényelnek, ahol rendszeresen eszmét cserélhetnek a téma kutatói.

A nyelvtudományi kutatási célokat kitűző konferencia az évek során túlnőtt meghatározott célján, hiszen a nyelvtudományon kívül az irodalomtudomány, a filozófia, a szociológia, a pszichológia, a pedagógia, a médiatudomány, a kommunikációelmélet, a politológia, a művészettörténet s egyéb szakterületek képviselői járultak hozzá kutatási eredményeikkel a társadalmi nemi szerepeket elemző diskurzushoz.

A magyarországi szakembereken kívül a határon túli magyar nyelvterület kutatói is részt vesznek a tudományos eszmecserében.

Az első konferencia (2005) elnevezése *A nő helye a magyar nyelvhasználatban* volt, s a szervezők a szexizmus ideológiájának feltárására irányuló kutatómunka hazai eredményeinek számbavételét tűzték ki célul. Saját megfogalmazásuk szerint: „A számbavétel központi témájául magát a »nem«, illetve a »nő« szavakat kívánták állítani, az előadások pedig azt vizsgálták, miként alakul ezen szavak jelentése egyrészt a nyelvi elemzéseink »nyersanyagául« szolgáló, az élet különféle területeiről származó szövegekben, illetve ezzel párhuzamosan, saját tudományos nyelvhasználatunkban.”

A konferenciákon kialakult diskurzusokból következően határozották meg zárszóként a résztvevők minden évben a következő találkozó fő témáját. A sorrendben második tudományos tanácskozás meghatározó vonala így lett *A nő és a női(es)ség sztereotípiái* elnevezésű témakör, amely az élet különböző területeiről származó szövegekben és a

textuális/vizuális reprezentációk egymásra hatásában a sztereotipikus ábrázolás sajátosságainak vizsgálatával foglalkozott.

A 2007-es évben *A nő/férfi identitás és tapasztalat* címszó alatt a szervezők és a résztvevők közös nevezőként a „nő” és a „férfi” kategória jelentése és tényleges tapasztalata között fennálló konfliktusos viszony értelmezésének körüljárását határozták meg. Fontosnak tartották azonban kiemelni azt is, hogy szükségessé vált a feminista igényű elemzés esetleges korlátainak feltárása is. A konferencia egyik fontos kérdése volt, hogy miként lehetséges a személyes hitelesség és a tudományos igényű általánosítás között feszülő ellentmondás feloldása.

A nő és a test/iség címmel megrendezett 2008-as tudományos tanácskozás összefoglalásaként érdemes a szervezőket idézni, hiszen pontosabban nem lehetne leírni a téma lényegét: „a nő és a testiség viszonyát taglalva két kérdés merül fel: a nőről mint az immanens másikról szóló, a domináns kulturális gyakorlatok és reprezentációk kritikája, elemzése, valamint annak körbenjárása, miként lehet ezt a »magától értetődő« testiséget felforgatni. Milyen módon számolható fel a semlegesnek hitt »emberi« test illúziója, s ugyanígy az anyaság és a szépségideál mint a női test illúziója. Lehet-e a »nemzet anyja« és a »férfi becsületének megtettesítője« pozícióján túl más »jelentős« testiség?”

A szexualitás terei volt a 2009-es év témája, amely az előző konferencia témáját továbbvívve s bővítve, folytatva a nem normatívnak tekintett szexualitás közösségi tereinek kutatását vállalta fel. „Milyen erkölcsi és politikai megfontolásokat vet fel és tesz megkerülhetetlenné a szexualitás szempontjából elgondolt kutatás? Mennyire sikerült az államszocializmus 1980-as éveiből megörökölt »női szexualitás« jelentéseit átírni? Milyen tendenciákról árulkodnak a »magas« és »populáris« kultúra szétválasztása körüli viták és küzdelmek, miként alakul az »új« nőideál/ok szexualitása? Mennyiben ragadt a nők várandósága és anyasága a heteronormative patriarchális érdekek hálójában?”

Az idei év tudományos kutatási témája *A társadalmi nemi viszonyok intézményesülése* volt, azzal a céllal, hogy a nemi megkülönböztetés társadalmi gyakorlat jellegére mutathasson rá a konferencia. Az előadások a feminista szempontú irodalmi, kulturális, pedagógiai, történettudományi, szociológiai és nyelvészeti kutatások eredményeiről adtak számot, s középpontjukban a nemiség és a magyarság összefüggései állnak. Az előadások a magyarság és a nemiség metszetét, kölcsönös meghatározottságát kutatták.

Most pedig lássuk az előadások rövid összefoglalását.

Nyelvészet

A konferencia címében meghatározott szakterület, a nyelvkutatás kevés előadásban fordult elő, az egyik aktuális téma nyelvészeti megközelítésével MISAD KATALIN, a Pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója próbálkozott meg *A magyar nemzetiségű nők/asszonyok névhasználatának jellegzetességei Szlovákiában* című előadásában, amelyben a Szlovákiában és Magyarországon hivatalosan választható névformákat vizsgálta tágabb összefüggésben.

Pedagógia

BIRÓ ZSUZSANNA HANNA (ELTE PPK) *Pedagógiai diskurzusok, nemi szeparáció a dualista Magyarországon* című tanulmánya azt mutatta be, hogy a pedagógusszakmák „elnőiesedése” mennyiben járult hozzá a nemi szeparáció újratermelődéséhez.

Szociológia

BOCSI VERONIKA (Debreceni Tudományegyetem, Társadalomtudományi Tanszék) a szabadidő szociológiájának gender-szemponútú megközelítésével foglalkozott.

KONCZOSNÉ DR. SZOMBATHELYI MÁRTA (Széchenyi I. Egyetem, Győr) *Innováció és női menedzsment* című előadásában két aktuális területet kapcsolt össze.

Irodalom

BOLEMAN LILLA (Comenius Egyetem, Pozsony) *Az emigráció „nembeli” jellege* címmel Földes Jolán *A halászó macska utcája* és Zilahy Lajos *A lélek kialszik* című regénye egyes kiadásai kapcsán a szerző és a szöveg értelmezésének, a szöveg értékelésének változását mutatta be. A nemi identitás és a nemzeti identitás összefonódásainak fel-tárásával mindkét műben kimutathatók bizonyos sztereotípiák.

VIRGINÁS ANDREA (Sapientia EMTE, Kolozsvár): *Kisebbségi magyar hősnők prózában és filmben, avagy a posztkommunista interpretáció útvesztői*. A feminista irodalom- és kultúraértelmezés egyik alapfogalma szerint a női alak allegóriaként is értelmezhető. Ezen elgondolás alapján mutat be a szerző néhány sérült, traumatizált női főhősnőt az „erdélyi magyar fikció” példáiban.

KÉRCHY ANNA (Szegedi Tudományegyetem, TNT) előadása – *Az elme-baj, a szerzőség, és a nem/iség (v)iszonyai egy Csáth-mítosz-adaptációban* – Lovas Ildikó Spanyol menyasszony című regényét vette górcső alá, amelynek egyik vonala Csáth felesége, Jónás Olga életének utolsó időszakát mutatja be. Azt a populár-pszichopatológiai álláspontot veti fel a tanulmány szerzője, mely összefüggésbe hozza az elme és az érzelmek kiszámíthatatlan, érthetetlen, változékony működését és a női(es)séget; s amely a nőneműként devalváló hiszterizáltságot szembeállítja a férfiúi, kreatív öröklettel.

SZÜCS TERI (ELTE BTK) *Teiresziász-játékok a kortárs magyar prózában – Takács Zsuzsa, Darabos Enikő és Ambrus Judit írásairól* címmel a kortárs magyar próza három szövegével foglalkozott.

TÓTHOVÁ ANDREA előadásában – *Szorításban szövegek és határok között* – Alta Vášová szlovák író nő Szorításban című regényét elemelve, két nő találkozásán keresztül körvonalazódik a magyarság és a nemiség külső és belső tereinek, helyeinek és nyelveinek összefonódása és újrafogalmazása.

VÁRNAGYI MÁRTA ÉS SOMOGYI BOGLÁRKA: *A női irodalom és a feminista irodalomkritika megítélése Magyarországon – hangok és visszhangok*. Az előadás bemutatta a női irodalom létét tagadó és támadó elméleti vitacikkek fajtáit, a gender szemponútú tudományos kutatások létjogosultságát tagadó publicisztikák érvelésének problémáit az elmúlt tíz év női irodalma helyzetének tükrében.

Politika, média

SÁNDOR KLÁRA (Szegedi Tudományegyetem, TNT): *Emlékezetzavar és vulgárfeminizmus – a nő a mai magyar politikai diskurzusban*. A 2006-tól 2010-ig tartó parlamenti ciklusban a nők társadalmi szerepével foglalkozó politikai diskurzus formálásának legfontosabb fordulópontjait elemzi a szerző, s megállapítja: „mind a konzervatív, mind a bal-liberális diskurzus megpróbálta kihasználni azt a médiaérdeklődést és -felületet, amelyet a téma megteremtett, esszencialista érvelést alkalmazott, vagyis azokra a sztereotípiákra építve használja a nők esélyegyenlőségének témáját, amelyeket a feminista

kritika szerint meg kell szüntetni ahhoz, hogy egyáltalán közelebb kerülhessünk a nemek esélyegyenlőségéhez.”

TÓTH ESZTER ZSÓFIA (ELTE): *Munkásnő országgyűlési képviselők élettörténetei*. Az életútinterjúk alapján történeti perspektívába helyezett ma is aktuális kérdés, hogy a magyar munkásnő országgyűlési képviselők mely intézményekhez kötötték identitásukat és milyen szerepet játszott életútjuk konstruálásában magyarságuk.

EKLICS KATA (Pécsi Tudományegyetem): *Nőiség a magyar politikai interjúvezetésben*. Az előadás egy átfogó kutatás részeként arra kereste a választ, hogy az interakcióban levő felek (nő műsorvezetők és férfi politikai meghívottak) társadalmi neme milyen mértékben befolyásolja az alkalmazott kommunikációs stílust.

VASVÁRI LOUISE: *Társadalmi nemi munka a politikai diskurzusokban: A magyar állami szocializmustól a Clinton–Obama elnökválasztási kampányig*. A társadalmi nemhez kötődő sztereotípiák mélyen gyökereznek a volt szocialista kultúrában, s a nyugati liberális demokráciában is. A szerző a legutóbbi amerikai választásokat elemezve érdekes következtetésre jut: „különösen a legutolsó elnökválasztás bizonyult egyfajta népszavazásnak a nemi-politikával kapcsolatban, mikor is »Hillary«-t egy valószínűsíthetően leszbikus 'dögnek' ábrázolták, míg »Obama szenátort« érzékeny embernek, aki képes felülemelkedni faji és társadalmi nemi kérdéseken.”

Vallás

HUSZÁR ÁGNES: *A lelkesznő lelke. Magyar református női papok identitáskonstrukciója*. A protestáns felekezetekben semmiféle előírás nem korlátozza a nők bekapcsolódását a teológiai képzésbe és a gyülekezeti szolgálatba, ennek ellenére csak a hierarchia alacsonyabb szintjeire jutnak el. A szerző olyan adatokkal szolgált, amelyekből egyértelműen kiderül: a lelkesznőket környezetük – gyakran saját maguk is – nem teljes értékű papként kezeli.

Filozófia

JOÓ MÁRIA (ELTE): *A saját, poszt-szocialista (közép-európai) diskurzus szüksége és lehetőségei – a poszt-szocialista androgün*. A nemzetközi feminista konferenciák és tanulmánykötetek részvevőjeként a megélt tapasztalatból kiindulva a szerző saját kutatási témája, Simone de Beauvoir paradigmatis eseten mutatta be a problémát és a megoldás egyik lehetőségét.

Csoport, kisebbség, szexualitás

LÁBADI MÁRIA (SZTE): *Metroszexualitás – avagy egy harmadik nem intézményesülése Magyarországon*. A magyar társadalmi nemi szerepek viszonyrendszerében a metroszexualitás a társadalmi kirekesztettség horizontján jelenik meg.

ANTONI TITA: *Gender-attitűdök a magyarországi goth színtéren*. A feminizmussal kapcsolatos negatív sztereotípiák ebben az intellektualitásra különös hangsúlyt fektető, a nemek kapcsán alapvetően az egyenlőség szellemében gondolkodó közegben is jelen vannak.

A tudományos tanácskozás két szekcióban folyt, ezért ez a beszámoló csak az általam meghallgatott előadások rövid ismertetésével foglalkozik. Az egyes előadások pontos szövegét a tavaszra tervezett elektronikus folyóiratban olvashatja majd az érdeklődő.